

METSAKAHJURID VÕI OSAKESED LOODUSE LIIGIRIKKUDEST?

Heino Õunap
Eesti Maaülikooli külalisttöötaja

Euroopa Maaelu Arengu
Põllumajandusfond:
Euroopa investeeringud
maapiirkondadesse

Kahjur

Kahjuriteks nimetatakse putukaid, kes kahjustavad inimest või inimesele kasulikke taimi ja loomi.

Metsakaitse (Maavara, V., Merihein, A., Parmas, H., Parmasto, E., 1961)

Kahjurid: kultuurtaimi vm. inimesele vajalikke taimi, taimseid saadusi ja materjale (nt. puitu, paberit, riidet) kahjustavad loomad: putukad, lestad, ümarussid, närilised

ENE 4 (1989)

Kahjur – kahjustav loom (putukas, näriline vm.).

Eesti keele seletav sõnaraamat (2009)

Metsakahjur

Metsakahjurid, loomad (põhil. putukad), kes oma tegevusega (pms. toitumisega) pidurdavad nii okas- kui lehtpuude kasvu ja arengut ning rikuvad puitu. Võivad ka põhjustada puude surma.

EE 6 (1992)

Metsakahjurid, kasvavaid puid ja puitmaterjali kahjustavad loomad, pms. putukad ja mõningad imetajad.

Ökoloogialeksikon (Masing, V., 1992)

Metsakahjurid – loomariigi esindajad (peamiselt putukad, ka imetajad, linnud jt), kes oma tegevusega (peamiselt toitumisega) pidurdavad paljude puude kasvu ja arengut (äärmuslikult kuni nende hukkumiseni) ning rikuvad puitu.

Metsamajanduse alused (Laas, E, Uri, V., Valgepea, M., 2011)

Metsamajandusteatmik (Laas, E, Uri, V., 2023)

Ürasklased (Curculionidae, Scolytinae)

mardikaliste seltsi kärsaklaste sugukonna alamsugukond

Üraskiliikide arv:

maailmas – ligikaudu 6000,

Euroopas – ligikaudu 260,

Baltikumis – 86 (2010),

Eestis – 72 (2010. a).

Enamus üraskiliike elab ja toitub puittaimede koore all (niines või niines ja puidu pinnakihis), osa liike elab puidus, leidub ka rohhtaimedes elavaid liike.

Foto Vicky Klasmer, Instituto Nacional de Tecnologia Agropecuaria, Bugwood.org

Hiid-tüvevaablane (*Urocerus gigas*)

Kuuse-kooreüraski (*Ips typographus*) käigud kuuse kooses.

Üraskid käigus

2 x foto Jüri Pere

Üraskid on oma elupaiga ja toidu suhtes vägagi valivad.

Enamus Eesti üraskiliikidest elab niines ja puidu pinnakihis, 6 liiki puidus.

Okaspuudel elab meil 42 liiki, lehtpuudel 30 liiki üraskeid.

Enamus liikidest asustab ainult üht või mõnda lähedast puuliiki ja enamasti vaid mõnda kindlat osa sellel puul.

Paljud üraskiliigid on Eestis haruldased, neid on tabatud vaid mõnel korral või teatakse neid elavat vaid mõnes üksikus piirkonnas.

Oksaürask (*Phloeotribus spinulosus*)
Asustab kuuse võra alaosa kuivanud oksil.

1,7 – 2,5 mm

Foto
<https://www.flickr.com/photos/coleoptera-us/30079881258>

Foto Milan Zubrik

Sarapuuürask (*Lymantor coryli*)
Asustab paakspuu, harva türnpuu ja toominga kuivanud oksil.

1,6 – 2,2 mm

Foto
<https://www.naturbasen.dk/observation/1504325/lymantor-coryli>

Harilik niineürask (*Polygraphus poligraphus*) asustab ainult seisvate, turjas-niineürask (*P. punctifrons*) asustab ainult lamavate kuuskede tüve ja jämedaid oksa.

2,2 – 3,0 mm

Foto Lars Sandved Dalen, Norwegian Institute of Bioeconomy Research, Bugwood.org

Harilik niineürask

Foto Petr Kapitola, Central Institute for Supervising and Testing in Agriculture, Bugwood.org

Harilik võraürask (*Pityogenes chalcographus*), tõenäoliselt meie kõige arvukam üraskiliik.

Asustab kuuski, mände, lehiseid, ebatsuugat, väidetavalt ka nulge.

Asustab nii tüvesid kui ka oksid, paksu koort harva.

1,6 – 2,9 mm

Foto Maja Jurc, University of Ljubljana,
Bugwood.org

Foto Milan Zubrik, Forest Research Institute - Slovakia, Bugwood.org

Enamus Eesti ürasekitest asustab äsja surnud, surevaid või kahjustatud (tugevas stressis) puid ja värsket metsamaterjali.

Hiidürask (*Dendroctonus micans*) on ainuke liik, kes suudab asustada täiesti terveid kuuski ja mände.

Kuuskede massilist hukkumist põhjustab ulatuslikel aladel kuusekooreürask (*Ips typographus*).

Kuusekooreüraskiga kaasneb sageli harkkidane kooreürask (*Ips duplicatus*), kes vahel võib olla kuusekooreüraskist arvukamgi.

Suhteliselt tervete kuuskede hukkumist põhjustab aeg-ajalt ka harilik niineürask (*Polygraphus poligraphus*).

Mändide hukkumist võivad põhjustada suur-säsiürask (*Tomicus piniperda*) ja väike-säsiürask (*T. minor*).

Karula
Rahvuspark
2020. aasta mais.

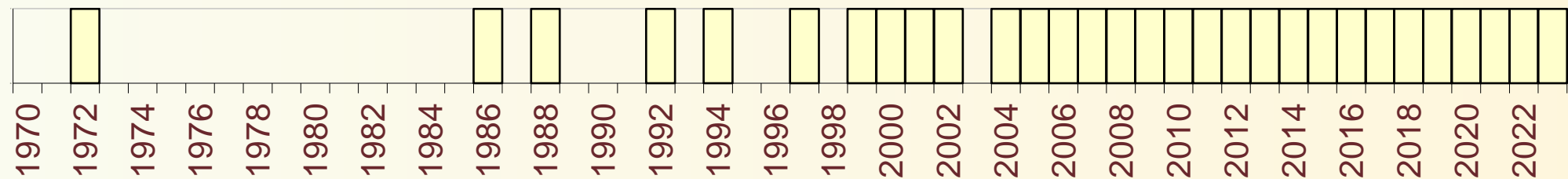
Foto Heino Õunap

Kui räägitakse ulatuslikest üraskikahjustustest, siis on tegemist peamiselt kuuse-kooreüraski põhjustatud kuuskede hukkumisega.

Üraskikahjustused algavad siis, kui mets on mingil põhjusel tugevasti kahjustatud, puud on nõrgestatud, hukkunud ja kahjustatud puid pole kiiresti metsast kõrvaldatud.

Suuremad üraskirüüsted Eestis

Aasta	Üraskikahjustuse algpõhjus
1868–1874	1868. a põud ja metsapõlengud
1880–1886	1879/1880. a talve lumekahjustused
1895–1902	Põhjused pole teada
1911–1917	1911. a lumekahjustused, 1914. a põud
1924–1929	1923. a lumetorm
1934–1941	Põud mitme aasta jooksul
1968–1973	1967. ja 1969. a tormikahjustused
1992–1995	1992. a põud
2006–2007	2005. a tormikahjustused, 2006. ja 2007. a põud
2017–2023	2016. a tormikahjustused, 2018. a ja järgnevad põuad

Aastad, millal kuuse-kooreüraskil arenes Eestis kaks põlvkonda.

Aasta

Kirjanduse andmetel esines kuuse-kooreüraskil osaline teine põlvkond ka 1882., 1938., 1939. ja 1958. a.

Soodsa ilmastiku korral jõuab enamuse teise põlvkonna haudmest arenedada valmikuteks ja alates septembrist minna talvituma pinnasesse, kus nad on ka tugeva talvepakase eest kaitstud.

Koore alla jäänud mardikad talvituvad pehme talve korral koore all edukalt, karmi talve korral aga enamik nendest hukub.

Kokkuvõtteks

Üraskite hulgas on mõni metsakahjur – eriti paistab silma kuuse-koreürask ja inimesele tekitatud kahju on suur.

Üraskite näol on tegemist omapärase loomarühmaga, mis on kindlasti osake looduse liigirikkusest.

Olles ise osake liigirikkusest, on nad toeks paljudele teistele organismidele, kes üraskitest sõltuvad.

Kuuse-kooreüraski käikudes elab ainuüksi kuuse-kooreüraskist toituvaid röövputukaid ja parasitoidide üle 60 liigi, pluss terve armee muid manukaid ja veel need sõltlased, kes koore alla ei mahu.

Kui ühe liigi arvukus on nii suur nagu kuuse-kooreüraskil või mõnel teiselgi üraskiliigil, siis on tal täita oluline osa looduses ja tänu temale elavad meil paljud teisedki liigid.

Täna tähelepanu eest!